

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису

УДК 911.3

СУЧАСНІ ФОРМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Економічна та соціальна географія

Спеціалізація: Розміщення продуктивних сил

Магістерська робота
студента II курсу
ОР Магістр
Заочної форми навчання
Цимбала Валерія Володимировича
Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
Кононенко Олена Юріївна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА.....	5
1.1. Поняття про форми територіальної організації промислового виробництва.....	5
1.2. Умови і чинники формування і трансформації територіальної організації промисловості.....	8
1.3. Методи дослідження форм територіальної організації промисловості.....	10
РОЗДІЛ 2. ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ФОРМ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	15
2.1. Загальні передумови розвитку промислових кластерів в Україні	15
2.2. Кластеризація в інноваційній сфері	16
2.3. Кластеризація в сфері будівельної індустрії.....	22
2.4. Кластеризація в енергетичному секторі.....	28
2.5. Розвиток індустріальних парків	31
РОЗДІЛ 3 СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВО- СТІ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ.....	37
3.1. Узагальнення зарубіжного досвіду стимулювання кластеризації економіки.....	37
3.2. Державні і регіональні методи розвитку кластерної моделі розвитку економіки України	40
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

Промисловість є ключовою галуззю економіки, оскільки забезпечує оновлення та технічне переоснащення основних засобів, нарощення інноваційного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності економіки в цілому. В умовах деіндустріалізації пошук нових форм промислового виробництва на певній території є надзвичайно актуальним. Крім того, зараз гостро ставиться питання раціональності та ефективного кооперування виробництва. Виходячи з цього, широкої популярності набирають кластери та промислові індустріальні парки, що тривалий час є популярними в світі, а в Україні все ще потребують державної підтримки та пошуку нових механізмів стимулювання розвитку. Особливу цінність має вивчення окремих прикладів реалізації ідеї кластерного розвитку виробництва з акцентом на можливі корисні ефекти для промисловості, місцевого розвитку та економіки України в цілому.

В Україні теоретичні основи виробництва промисловості на території розроблено С.І. Іщуком, О.В. Гладким, Г.П. Підгрушним, К.В. Мезенцевим та ін. економіко-географами. Кластерна модель економіки була розроблена Майклом Портьром, а також знайшла розвиток у працях Ватченко О.Б., Омаров Ш.А., Приходченко Т.А., Згуровський М.З., Герасимчук З.В., Горяна І.В та інші.

Об'єктом дослідження є сучасні форми виробництва промисловості на певних територіях.

Предметом виступають як практичні, так і теоретичні моменти подальшого зростання промислових кластерів, індустріальних парків, технопарків та їм подібним формам промислового виробництва в Україні.

Метою дослідження є вивчення сучасних територіальних форм організації промислового виробництва, дослідження їх функціонування в європейських державах, а також і на території України.

Завдання магістерської роботи :

- дослідження теоретико-методичних засад територіальної організації промислового виробництва.
- визначення географічних особливостей формування і розвитку сучасних форм промислового виробництва на певній території
- вивчення європейського досвіду розвитку кластерної моделі промислового виробництва.
- пошук загальнодержавних механізмів стимулювання розвитку сучасних форм промислового виробництва на певних територіях.
- визначення та дослідження можливостей виробництва промислового продукту на певній якійсь території.

Інструментом отримання фактичного матеріалу й необхідною умовою досягнення поставленої в роботі мети слугували як теоретичні, так і емпіричні **методи** дослідження. Теоретичні положення щодо форм промислового виробництва на території та інноваційних кластерів було отримано шляхом вивчення наукової літератури, використання методів індукції та дедукції, аналізу та синтезу, системного підходу. Фактичні дані щодо розвитку кластерів було отримано шляхом ознайомлення з фактичними даними органів влади, статистичною інформацією, окремими прикладами функціонування промислових кластерів , а також інших форм , які дуже подібні для них ,, виявлення їх конкурентних переваг та недоліків. Для ілюстрування роботи використано графічний метод.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 31 найменування і 5 додатків. У тексті роботи містяться таблиці та рисунки. Загальний обсяг роботи 54 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО –МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

1.1. Поняття про форми територіальної організації промислового виробництва

Промислове виробництво належить до видів діяльності, що мають високий рівень територіальної концентрації. Розміщення підприємств групами має економічний ефект, що був описаний класиками науки з розміщення виробництва та полягає у поступовому налагодженні виробничих зв'язків, зростанні масштабів виробництва, «притягуванні» суміжних та родинних галузей. Наслідком таких територіальних процесів є формування територіальних структур - територіальних господарських об'єднань підприємств та інших об'єктів господарювання, поєднаних між собою різними формами зв'язків. В принципі є лише дві таких форми: угруповання і комплекс.

Спільне сусідське розміщення дає чималі позитивні моменти, зокрема і в сумісному застосуванні спільної ресурсної бази (сировина, робоча сила і таке інше), що і призводить до отримання економічного ефекту.

Таке розміщення дає хороші результати, які проявляються і в спільному використанні логістичної мережі, що часто зменшує велику частину затрат на транспортування ресурсів, також воно дає змогу співпрацювати одне з одним та побудування повного циклу виробництва. Це коли вже непотрібний матеріал з одного виробництва передається на інше і там з нього виготовляють також якийсь продукт.

Цей вид побудови промислових підприємств визначають як цілий комплекс з виробництва товарів. Більш точною слід вважати назву територіально-господарський комплекс (ТВК), оскільки ТВК складається не лише з об'єктів виробничої, а й всіх інших форм людської діяльності [17].

Якщо говорити про основні класичні форми територіальної організації промислового виробництва, то ними є промисловий пункт, центр, вузол, район, зона та ін.:

- промисловий пункт – одне спеціалізоване підприємство з інфраструктурою і підприємствами, що обслуговують потреби невеликого населеного пункту (селище міського типу, мале місто_;

- промисловий центр – два і більше спеціалізованих підприємств, не пов'язаних між собою виробничими зв'язками, що відповідає груповій формі розміщення (рівень міста);

- промисловий вузол – два і більше спеціалізованих підприємств, переважно пов'язаних між собою виробничими зв'язками, що відповідає комплексній формі розміщення – локальному ТВК (рівень міста, агломерації);

- промисловий район – територія з великою концентрацією промисловості – промисловий ТВК (рівень великої агломерації, області, економічного району, можливо й сукупності економічних районів);

- промислова зона – сукупність суміжних промислових районів - зональний ТВК (рівень великої частини країни, урбанізованої зони типу мегалополіса).

Окремі автори говорять про доцільність виділення промислової агломерації як окремої форми територіальної організації промисловості [3], як великого за масштабом промислового вузла, промисловий комплекс якого має багатогалузевий характер.

Окрім загальних промислових видів виробництва, ще відокремлюють і більш галузево однобоко спеціалізовані, це може бути і рекреаційно – оздоровчі об'єкти і туристичні і підприємства різних спеціалізацій (нафтохімічної, хімічно , вугільної промисловості і т.д.)

Для економіки загалом виділяють інтегральні форми територіальної організації господарства:

- економічні мікрорайони - ТВК декількох адміністративних районів (частина області);

- економічні підрайони - ТВК області як складової економічного району (рівень області);

- економічний район (великий економічний район) - ТВК (ТТК) декількох суміжних областей (частина країни);

- господарський комплекс країни - ТГК країни в цілому. [3]

Згадані вище форми організації промислового виробництва проявили свою ефективність в умовах планової економіки. В сучасних умовах деіндустріалізації, глобалізації та зростаючої конкуренції більш ефективними є кластери, індустріальні та технопарки, індустріальні зони. Порівняння традиційних форм (ТВК) та нових (кластери, індустріальні та технопарки, індустріальні зони) наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняння основних характерних рис кластерів та ТВК¹

	Територіально-виробничий комплекс	Промисловий кластер
Історичний етап	Індустріальна стадія розвитку економіки	Постіндустріальна економіка
Тип економіки	Планова	Ринкова
Модель промислового виробництва	Фордизм заснована теорія на економії при виробничих процесах	Гнучка спеціалізація, можливість швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища
Особливості формування та управління	Планування на державному рівні, централізоване управління	Використання внутрішнього потенціалу території
Конкурентні переваги	Максимальне залучення трудових, природних ресурсів, стабільний збут продукції	Інноваційність, конкуренція

¹Примітка. Розроблено автором на основі [14], [16].

Теорія кластерів була розроблена М. Портером, вчений вважав їх як організаційну форму об'єднання зусиль зацікавлених сторін задля того, щоб обійти своїх суперників на ринку товарів[27], додаток А. Особливість кластерної моделі полягає у формуванні місцевого конкурентного середовища у

вигляді географічно обмежених концентрацій взаємопов'язаних фірм. У одному регіоні можуть існувати як один так і декілька видів кластерів.

До регіональних кластерів відносяться галузі, промислові кластери, окремі компанії, що пов'язані використанням загальних технологій, університети, дослідницькі інститути та виробничі системи, тощо. Конкурентними перевагами таких кластерів є соціальний капітал та географічна близькість, а також історичні передмови розвитку регіонів [14].

1.2. Умови і чинники формування і трансформації територіальної організації промисловості

Промисловість розвивалась, спираючись на наявний ресурсний потенціал території, зростаючі потреби споживача та технологічні інновації, що визначають загальні тенденції трансформації галузевої та територіальної структур господарства. Умовами розвитку промислового виробництва є розвиток ринкових інститутів, вільний доступ до ринків сировини, робочої сили. Це зумовлює стабільний попит на промислові товари, що загалом створює сприятливе середовище для розвитку бізнесу, в тому числі в сфері промисловості.

Для того щоб побудувати промислове підприємство в країні слід враховувати багато різних чинників, власне від яких і залежить прибуток. Це і наявність ресурсної бази, і можливість зайнятості висококваліфікованої робочої сили і доступна транспортна мережа з добре налагодженою логістичною системою.

Всі ці фактори побудови ділять на групи, з яких можна виділити :

- блок природно-ресурсних факторів
- блок техніко-економічних факторів
- блок демосоціальних факторів

В наш час розвитку наукових процесів, роботизації та автоматизації промислового виробництва вплив та роль деяких чинників, наприклад

природних, відходить на останні сходинки, а підприємство будується в певному регіоні не дивлячись на них. Так, особливо відчутним є вплив глобалізації економіки, розвитку інформаційних мереж, що навіть зумовило формування мережевої економіки – системно організованої багаторівневої просторової структури взаємин в Інтернеті, телекомунікаційних мережах і інших мережевих структурах між економічними агентами, що включає індустрію створення нових інформаційних технологій та інформаційних продуктів [7]. Для кластеризації виробництва мережева економіка є сприятливим середовищем розвитку, скільки характеризується інноваційністю, високою швидкістю обміну інформацією.

В наш час при плануванні будівництва якогось промислового підприємства країна має свій інтерес до цього процесу, який дуже часто має великі розбіжності в його розміщенні, що науково обґрунтовані. Державою створюються пункти та структура побудови об'єктів промисловості на певних територіях, в регіонах щодо їх організації. Саме ці напрямки є базовими в формуванні та подальшому розвитку, а також і прибутковості об'єктів промислового значення.

Наша вітчизняна наука виділяє наступні пункти, що впливають на розміщення промислових об'єктів:

- Наближення виробництва до джерел сировини, палива, енергії, районів споживання готової продукції й зосередження трудових ресурсів.

- Вирівнювання соціально-економічного розвитку всіх регіонів країни, активніше освоєння нових чи пожвавлення розвитку депресивних районів.

- Комплексний розвиток і раціональне поєднання різних галузей виробництва та сфери послуг.

- Врахування екологічних обмежень.

- Обмеження розвитку великих міст, активізація розвитку малих і середніх міст.

- Врахування міжнародних зв'язків.

- Максимальне врахування досягнень науково-технічного прогресу. [18]

Проте в окремих країнах держава надає приватним підприємствам допомогу, створює лояльні умови задля того, щоб промислові підприємства розміщувались саме там де потрібно країні. Наприклад, найвигідніше побудувати сучасне підприємство машинобудування у великому місті, де у достатній кількості наявні висококваліфіковані трудові ресурси, надійні транспортні шляхи. Однак державі необхідно забезпечити роботою і підвищити рівень життя мешканців малого міста. Тоді вона створює за рахунок власних коштів сприятливі умови для будівництва об'єкту саме в ньому. У перспективі це дасть позитивний економічний результат як суспільству, що подбало про жителів малого міста, так і самому підприємству, що з часом буде добре забезпечене кваліфікованими кадрами, транспортними магістралями, спорудженими при підтримці держави.

1.3. Методи дослідження форм територіальної організації промисловості

Основним методологічним підходом, що лежить в основі вивчення територіально-виробничих систем є системно-структурний підхід. Згідно нього, промисловий комплекс (кластер, район, зона тощо) розглядаються як сукупність об'єктів, що взаємодіють між собою, виконуючи певну цільову функцію. Вхідними параметрами такої системи є ресурсний потенціал, що мобілізується задля забезпечення промислового виробництва, а виходом системи – продукція підприємств, що надходить на ринки. Ефективність промислового комплексу визначається тим, наскільки вдало підібрані галузі, налагоджено виробництво на даній території, а також, звичайно, якісними параметрами ресурсів. Наприклад, кваліфікацією робочої сили.

Під системно-структурним аналізом розуміють метод дослідження, який розглядає структурні елементи системи та їх взаємозв'язки комплексно, як органічні й невід'ємні складові єдиного цілого. В якості таких складових при дослідженні промисловості виступають ТВК, кластери, індустріальні парки.

Дослідження структури ТВК передбачає детальну її класифікацію за певними ознаками та критеріями. При цьому першорядну роль відіграють визначення ядра й сукупності елементів системи, а також визначення меж і її розмірів. Одним із етапів системно-структурного аналізу є виявлення функціональних взаємозв'язків досліджуваної ТВК як ієрархічної сукупності підприємств. Цілісність регіональної системи визначається спільністю виробничих зв'язків, транспортної та соціальної інфраструктури.

В рамках системно-структурного аналізу існують два підходи до виділення ТВК: гомогенний і структурний. Перший базується на виявленні відносної однорідності ТВК. Другий – покликаний виявляти ступінь внутрішньої цілісності системи, взаємозв'язки її елементів та особливості системоутворюючих зв'язків.

Структурно-планувальний підхід займає важливе місце в методології дослідження розвитку ТВК. За допомогою методики структурно-планувального аналізу можна виявити просторову неоднорідність територій. Вона передбачає виділення центрів, осей, смуг і зон концентрації міст. Сукупність міст і транспортних магістралей формує планувальний каркас регіону розселення.

Концепція структурно-планувальної організації ТВК ґрунтується на домінуючій ролі міст і комунікаційних коридорів (залізничні, автомобільні дороги, водні шляхи, трубопроводи тощо). Внаслідок цього як окремі міста, так і міські агломерації зростають переважно вздовж цих транспортних коридорів.

Базуючись на цій концепції, розвиваються методичні підходи до дослідження лінійно-безперервних систем міського розселення. Яскравим прикладом є система міського розселення США та Канади. Найбільша щільність міської забудови припадає на океанські узбережжя, вздовж Великих озер, а також уздовж транспортних магістралей широтного напрямку.

У розробці методів дослідження лінійних систем міського розселення працюють польські фахівці. Так, ними розроблена стрічково-вузлова модель системи міського розселення Польщі. В її основу покладене уявлення про сукупність міст як специфічну функціонально-територіальну структуру. Міста,

розміщені вздовж комунікаційних коридорів у місцях перетину утворюють вузли.

Подальший розвиток ці ідеї знайшли у методичних розробках К. Доксіадіса з проблем регулювання системи міського розселення як елементу континуальної системи розселення на суцільно урбанізованих територіях (на прикладі Західної Європи).

Статистичні методи знайшли широке застосування в соціально-географічних дослідженнях. Так, один із методів класифікації – метод групування дозволяє виділити групи підприємств досліджуваної території. Найчастіше групувальною ознакою є людність міста. Проте, цікаві результати дає і групування за іншими ознаками, наприклад, функціональним типом міста, або за кількома ознаками одночасно – комбіноване групування. Останнє дозволяє виявляти взаємозв'язки між явищами, властивими певним системам розселення. Групування підприємств за окремими часовими зрізами і представленням у динаміці допомагає визначити структурні зрушення в міському розселенні.

Хоча метод середніх і має значні недоліки, проте через ясність поняття та простоту обчислення може бути (за певних умов) досить корисним і наочним. Так, показник середнього економічного потенціалу підприємства вказує на найбільш загальні особливості промислового виробництва регіону. Середня густина населення в окремих містах або їх частинах (районах, мікрорайонах) є важливою характеристикою, що вказує не лише на містобудівні й планувальні особливості регіону. Зокрема, цей показник може вказувати на силу антропогенного навантаження на територію, ймовірні соціальні напруження тощо. Використання середніх величин допомагає виявити загальні тенденції розвитку ТВК.

За допомогою кореляційного методу можна визначити наявність (чи відсутність), тісноту та напрям (прямий чи обернений) зв'язку між двома або багатьма явищами в часі чи просторі. Здійснюється це на основі співставлення рядів статистичних даних.

Метод кореляційного аналізу дає можливість встановити причинно-наслідкові зв'язки між різними кількісними характеристиками територіальної сукупності підприємств. Так, певний зв'язок може спостерігатися між рівнем урбанізації території та обсягом промислового виробництва, відстанню до регіонального центру розселення, середньою людністю населеного пункту тощо.

Важливою ознакою ТВК є рівень концентрації розселення. Існують різні способи для його визначення. Найбільш відомим є метод наочного представлення ступеня концентрації – побудова кривої Лоренца. Наприклад, по одній осі відкладаються кумулятивні (накопичені) відсотки підприємств, по іншій – кумулятивні відсотки чисельності населення чи площі в регіоні. Чим далі крива відхиляється від діагоналі, тим більшою нерівномірністю характеризується розподіл. Таким чином можна проводити порівняльний аналіз як у статичній (між окремими регіональними системами міського розселення), так і в динаміці – за різні роки.

При дослідженні розміщення промисловості подальшого розвитку набувають *методи математичного моделювання*. Взагалі, протягом останнього часу математичні методи знаходять застосування у все більш різноманітних галузях науки й управління. Ця ситуація ще більше посилюється. Це пов'язано, передусім, з поширенням використання сучасної потужної обчислювальної техніки, яка спроможна обробляти значні масиви статистичної інформації, що раніше було неможливо або потребувало значних ресурсів робочого часу. Швидкими темпами розвивається математичний апарат у галузі теорії прийняття рішень в умовах обмеженості або неточності вихідної інформації.

Кластери як відносно нові форми територіальної організації виробництва потребують розроблення окремої методики дослідження. Основна проблема – відсутність офіційної статистики щодо кількості кластерів, частки промислової продукції, виробленої кластерними структурами, впливу кластерів на розвиток місцевих ринків праці. Найбільш дієвим є метод кейс-стаді, тобто вивчення

окремих прикладів промислових кластерів, чинників її формування, проблем і перешкод на шляху нарощення масштабів виробництва. Також застосувати метод контент-аналізу, оскільки кластери поширюють інформацію щодо можливості приєднання через різні медіа-структури: місцеві телерадіокомпанії, друковані видання, соціальні мережі тощо.

РОЗДІЛ 2. ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ФОРМ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

2.1. Загальні передумови розвитку промислових кластерів в Україні

Економіка України має глибокі традиції розвитку промисловості. З часів СРСР в Україні розвивались майже всі напрями видобувної та переробної промисловості, що було обумовлено як потужним природним потенціалом, так і високим рівнем кваліфікації працівників, розвитком наукового сектору. Процеси деіндустріалізації змінили спеціалізацію промислового виробництва більшості регіонів країни. Аналізуючи галузеві та територіальні трансформації промислового виробництва Г.Підгрушній зазначає, що основними видами промислової діяльності України зараз є виробництво продуктів харчування та бакалії (18,1% загального обсягу промисловості), виробництво та розподіл електроенергії (18 %), металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (16,6), добувна промисловість (11), машинобудування (11,6), нафтопереробна галузь (6,7) [13].

Визначаючи перспективи кластеризації промисловості варто брати до уваги сучасну географію промислових підприємств, перш за все базових галузей, що мають традиції виробництва, стабільні ринки збуту продукції. Експерти і науковці вважають, що на національному рівні є можливості для подальшого існування та зростання кластерів у сфері транспорту і логістики, харчової промисловості, будівництві (рис. 2.1).

Щодо регіонального рівня, то можливості для кластерів існують, наприклад, у сільському господарстві в Черкаській, Кіровоградській, Миколаївській областях; авіакосмічній галузі в Дніпропетровській та Запорізькій областях; біотехнічній галузі в Києві та Харківській області; виробництві взуття в Чернівецькій області та виробництві товарів зі шкіри у Закарпатті [9].

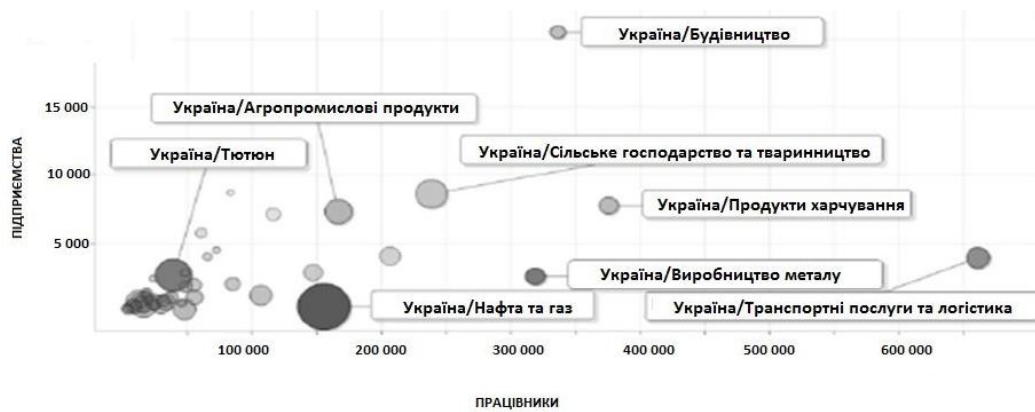

Рис. 2.1 Експертна оцінка визначення можливих напрямів розвитку кластерів в економіці України [9]

Пріоритетними для розвитку нових форм промислового виробництва на місцевих територіях мають бути не тільки традиційні види діяльності, але і ті, що відповідають сучасним вимогам і передбачають модернізацію та комплексне оновлення виробництва на сучасній науково-технологічній основі. Це, зокрема, передбачає перехід на енерго- та ресурсозберігальні технології у видобувній промисловості та чорній металургії, нафтогазовій та хімічній промисловості, машинобудуванні, електроенергетиці, харчовій промисловості, які є найбільшими споживачами енергоресурсів; підвищення конкурентоспроможності промислового виробництва і, відповідно, поліпшення результативності та структури експортного потенціалу країни; створення сучасної виробничої, транспортної та фінансової інфраструктури як основи перспективного розвитку не лише промисловості, а й усієї економіки України [13].

2.2. Кластеризація в інноваційній сфері

Офіційне визначення інноваційного кластера вперше з'явилося в 2000 р. в рамках Міжнародної конференції з інноваційної політики та технологій. Базовим терміном кластера є визначення М. Портера [27, с. 251], що інтерпритував кластер як «зосереджені за територіальною ознакою угруповання взаємозалежних підприємств, вузьконаправлених постачальників послуг,

галузевих підприємств, і пов'язаних з ними спеціалізацією інститутів у деяких сферах, що мають конкуренцію, проте поряд з тим проводять спільну роботу». Набагато більш складно визначитися з поняттям «інноваційний кластер», оскільки в традиційному підході інноваційність визнано вважати властивістю технологічного або галузевого кластера. В науковій літературі інноваційний кластер визначається як:

– угруповання географічно сусідніх зв'язаних компаній і пов'язаних з ними підприємств, які працюють у сфері інновацій, безвідносно технологічної спеціалізації, взаємодоповнюючих одне одного і сприяють розвиткові кожного елемента кластера, так і інноваційного потенціалу регіону в цілому;

– концентрація підприємств, наукових, освітніх, громадських організацій, зв'язаних одне з одним між собою мережами співробітництва в інноваційній галузі з ціллю забезпечення максимально можливої ефективності та конкурентоздатності;

– неформальне об'єднання зусиль різних організацій (промислових компаній, дослідницьких центрів, вузів, державних наукових установ та ін), здатних здійснювати трансферт нових знань, наукових відкриттів і винаходів, перетворюючи їх в інновації, затребувані ринком;

– стійке партнерство взаємопов'язаних фірм, інститутів та всіх учасників виробничого процесу з переважаючим інноваційним ефектом;

– особливий вид кластера, що має властивості, що дозволяють прискорити процес генерації, виробництва та комерціалізації інновацій [22].

Інноваційний кластер формує певну систему поширення нових знань і технологій, забезпечує прискорення процесу трансформації винаходів у інновації, а інновацій – у конкурентні переваги, розвиток якісних стійких зв'язків між усіма його учасниками. Виникнення таких кластерів – закономірний процес за наявності спільної наукової та виробничої бази. Позитивними моментами у розвитку інноваційних кластерів для держави є: розвиток наукомістких галузей економіки, зростання ролі держави в міжнародному розподілі праці, збільшення можливості держави у співпраці з

розвиненими країнами, зростання кількості зарубіжних інвестицій та експорту продукції за кордон.

Найбільш вдалою нішею для освіти та розвитку інноваційних кластерів є область наукомістких видів діяльності, техніки і технології виробництва. Відмінність інноваційного кластера від інших форм економічних об'єднань полягає в тому, що компанії кластера не йдуть на повне злиття, а створюють механізм взаємодії, що дозволяє їм зберегти статус юридичної особи і при цьому співпрацювати з іншими підприємствами, утворюють кластер і за його межами. В кластерах формується складна комбінація конкуренції і кооперації, особливо в інноваційних процесах. У сучасній економіці кластери стають однією з найбільш ефективних форм інтеграції фінансового та інтелектуального капіталу, забезпечує необхідні конкурентні переваги. В останні десятиріччя уряди багатьох країн розробляють «кластерні стратегії», метою яких є реалізація переваг власної національної економіки, а не копіювання чужих досягнень.

Формування інноваційних кластерів сприяє ефективній інтеграції інтелектуальних і фінансових ресурсів як всередині, так і за межами кластера. Інноваційний кластер включає весь інноваційну ланцюжок від генерації наукових знань в освітніх і дослідницьких організаціях і формування на їх основі бізнес-ідей до реалізації товарної продукції на традиційних або нових ринках збуту. Найбільш розвинені кластери мають п'ять найважливіших ознак, які можна розглядати як стартові передумови для формування інноваційних кластерів у регіоні або країні:

1. Наявність конкурентоздатних підприємств. Ключовою умовою для розвитку кластера є наявність конкурентоздатних на ринку підприємств у кластері. В якості індикаторів конкурентоздатності можуть розглядатися:

- відносно високий рівень продуктивності компаній і секторів, які входять у кластер;
- високий рівень експорту продукції та послуг;

– високі економічні показники діяльності компаній (таких як прибутковість, акціонерна вартість).

2. Наявність у регіоні конкурентних переваг для розвитку кластера. Наприклад, вигідне географічне положення; доступ до сировини; наявність спеціалізованих людських ресурсів, постачальників комплектуючих і пов'язаних послуг, спеціалізованих навчальних закладів та освітніх програм, спеціалізованих організацій, що проводять НДДКР, необхідної інфраструктури та інші фактори.

3. Географічна концентрація та близькість. Ключові учасники кластерів знаходяться в географічній близькості один до одного і мають можливості для активної взаємодії. Географічний масштаб може варіюватися від типу та особливостей кластера і охоплювати один або кілька регіонів держави [2]. Увагу вчених і фахівців до кластеризації економіки як інструменту підвищення її конкурентоспроможності пояснюється ефективністю і гнучкістю кластерів, що визначається наступними їх перевагами порівняно з іншими формами [27]. Однак кластери не є панацеєю для економіки, так як крім переваг, вони мають ряд недоліків, а саме:

– надмірна концентрація підприємств на внутрішніх зв'язках і ігнорування середовища за межами кластера можуть призвести до застарівання технологій та зниження їх конкурентоздатності;

– замкнутість кластера може стати причиною зниження гнучкості підприємств-учасників;

– відсутність конкурентів в рамках окремого кластера «знищує» необхідність постійного вдосконалення виробничого і збутового процесу;

– унікальність кожного кластера приводить до значного ускладнення оцінки ефективності його функціонування, так як відсутня можливість для порівняння з іншими кластерами;

– залежність результатів роботи всього кластера від ефективності діяльності кожного з його учасників.

Кластери є не тільки ефективним механізмом регіонального розвитку, але і створюють умови для ефективної взаємодії бізнесу, науки і держави. Практика показує, що найбільш високий рівень конкурентоздатності регіону досягається за рахунок формування інноваційних кластерів. Основним моментом у визначенні інноваційного кластера є наявність інноваційної синергії всіх учасників, завдяки якій забезпечується створення, капіталізація і поширення інновацій. Ключову роль у процесі формування інноваційного кластера грає інтеграційна взаємодія підприємств науки і освіти з виробничими підприємствами за підтримки державних структур. Найбільш ефективно процес кластеризації здійснюється в регіонах, які активно створюють інноваційну інфраструктуру для підкріплення промислового потенціалу науково-інноваційним освітнім потенціалом [2].

Для оцінки передумов для формування інноваційних кластерів необхідно оцінити вплив трьох груп чинників: 1) рівня проведення наукових досліджень (інноваційна складова); 2) можливості залучення інвестицій (інвестиційна складова); 3) освітнього і кваліфікаційного рівня кадрового потенціалу кластеру (кадрова складова). Підібравши індикатори, що різносторонньо характеризують дані три складові, було визначено перелік регіонів України, що мають найкращі перспективи для розвитку інноваційних кластерів. Так, найвищий рейтинг має Харківська область (129 балів), друге місце – Вінницька область, третє – м. Київ (рис. 2.2). також сприятливі передумови мають Сумська, Дніпропетровська, Миколаївська, Львівська області.

Наявність інноваційних кластерів у регіоні змінює зміст регіональної економічної політики, коли зусилля направляються не на підтримку окремих підприємств, а на розвиток системи взаємовідносин між суб'єктами економіки і державними інститутами. Регіональна політика повинна бути спрямована на створення регіональних конкурентних переваг на основі формування інноваційних кластерів як дієвого механізму реалізації цієї стратегічної мети.

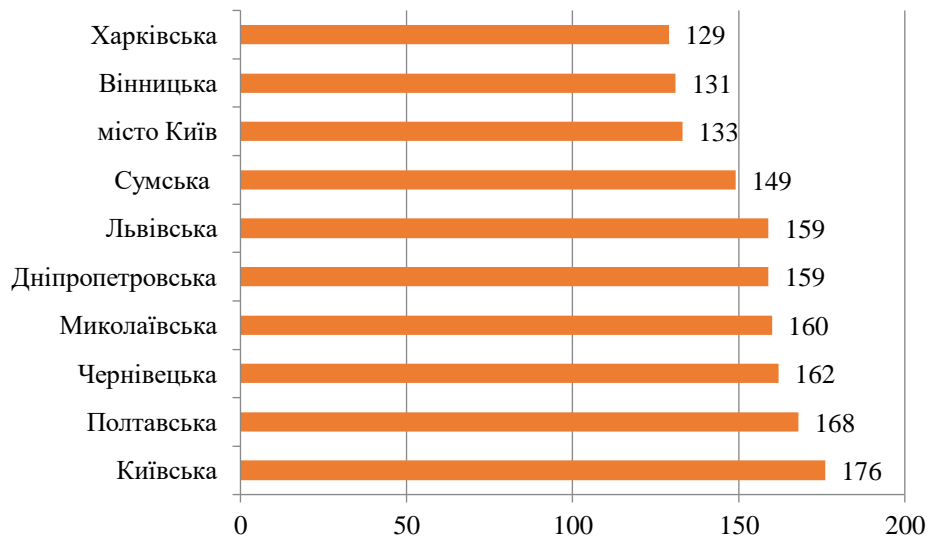

Рис. 2.2. Регіони України з найбільшим потенціалом щодо створення інноваційних кластерів (побудовано автором на основі [23], додаток Б)

Інноваційні кластери в Україні на сьогодні можуть створюватись на базі наукових та освітніх установ, які більшість вчених схильні розглядати [10] як системо утворюючі ядра кластерів. Науковий центр є осередками ідей, а також можуть стати базою для підготовки кадрів. Для формування у майбутньому кластерів можна також використати досвід функціонування наукових парків, як корпорація «Науковий парк Київського національного університету імені Тараса Шевченка», «Науковий парк Миколаївського національного аграрного університету «Агроперспектива», «Науковий парк Київська політехніка» та ін.

Крім того, ряд інноваційних кластерів функціонують на базі виробничих підприємств та їх об'єднань із залученням фахівців наукових та освітніх установ. Наприклад, у Рівному створено регіональний агропромисловий інноваційний кластер «Агроінновації», до складу якого увійшли 4 представники органів державної влади, 3 представниками наукових організацій та вузів, 5 представників виробничих підприємств Рівненщини та 3 представники інноваційних структур та сервісних установ. Також прикладом може бути «Інноваційний кластер RInnoHub Регіональний інноваційний HUB» (м. Миколаїв), що є платформою, для стартапів, проведення різного роду заходів (конференцій, воркшопів) з можливостями для інноваторів отримати

фінансування від іноземних партнерів. Основна мета кластеру - створення передумов для індустріального інноваційного розвитку економіки Миколаївської області на базі високотехнологічних, креативних наукомістких вітчизняних розробок товарів та послуг.

2.3.Кластеризація в сфері будівельної індустрії

Будівельна сфера має значний потенціал для розвитку кластерів через необхідність налагодження виробничих зв'язків між видобувними підприємствами, виробниками будівельних матеріалів, будівельними компаніями та підприємствами сфери послуг, що забезпечують високу ефективність бізнесу в даній сфері. Наявність стабільного споживача послуг – населення, що інвестує у будівництво житла, робить будівельні кластери більш стійкими в умовах глобальних загроз та макроекономічної нестабільності.

Разом з тим, існуюча сьогодні житлова система далека від європейських норм. У даний час Україна значно поступається розвиненим країнам за рівнем забезпеченості житлом громадян. Середня кількість житлової площі на одну особу становить 23,5 кв. м, в той час як за мінімальними стандартами ООН має бути в 1,3 рази більше (30 кв. м. на особу). Висока ціна порівняно з невисокою заробітною платою населення примушує шукати шляхи здешевлення вартості житла. За такого порядку речей можна вирішити три проблеми одночасно: реконструювати застарілий житловий фонд, здешевити вартість житла та забезпечити підтримку будівельної галузі в умовах кризи.

Проблема подальшої експлуатації будинків перших масових серій забудови ("хрущовок") з роками загострюється, стає проблемою безпеки для мільйонів мешканців. Залишковий ресурс безпечного використання таких будинків становить не більше 10-15 років, тому потрібні серйозні капітальні вкладення на оновлення, реконструкцію і модернізацію житлового фонду країни. Існує ряд об'єктивних закономірностей, властивих підприємствам

будівельного комплексу та галузі в цілому, які функціонують у ринкових умовах сучасності. До числа даних закономірностей можна віднести наступні:

- стійкість споживчого попиту на будівельну продукцію - похідну від загальної закономірності існування стійкого попиту на об'єкти нерухомості;

- можливість зростання вартості будівельних об'єктів(нерухомості) з плином часу, спостережувану навіть в умовах перевиробництва завершеної будівельної продукції;

- можливість збільшення вартісної оцінки будівельного об'єкта (нерухомості) навіть за відсутності виробничого впливу на нього (наприклад, стосовно об'єктів незавершеного будівництва);

- наявність дуже відчутних соціальних наслідків розвитку будівельного виробництва, що зумовлює збільшення ступеня державного втручання в діяльність суб'єктів будівельної галузі та інтенсифікацію суспільного регулювання;

- асиметрія уявлень про характеристики товару, що вводяться в експлуатацію будівель з боку споживачів і виробників (у багатьох випадках). Виробник реалізує на ринку закінчений, цілісний об'єкт або їх комплекс, що відповідає інтересам інвесторів. Споживач споживає лише частину об'єкту (квартири, секції);

- тривалий термін окупності інвестицій у будівництво, що зумовлено високою (іноді надзвичайно високою) тривалістю інвестиційно"будівельного циклу, що включає в себе три групи процесів: агрегування інвестицій, виробництво будівельних робіт (у всій різноманітності) і реалізацію закінченої будівельної продукції.

Сучасне будівництво - це динамічний процес, що вимагає оновлення знань фахівців кожні три - п'ять років, отже потрібно створення системи постійної освіти. Для цього необхідно створювати умови. Тим часом сьогодні спостерігається значний розрив між потребами будівельної галузі та можливостями освітніх установ. У світовій практиці існують різні способи активізації і вдосконалення інноваційно-інвестиційних механізмів житлового

будівництва. До них можна віднести формування в регіоні розвинутою інноваційної інфраструктури, створення мережі трансферу технологій, пряму і непрямую фінансову підтримку інноваційних проектів, а також кластерний підхід до реалізації інноваційної політики будівництва доступного житла. Забезпечення виходу будівельного комплексу з кризових умов господарювання та перспективного розвитку можливе при впровадженні нових форм взаємовідносин підприємств галузі, влади, громадськості, науково-освітніх установ, зокрема, в якості будівельних кластерів.

З метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції, роботи або послуг і сприяння економічному розвитку України необхідним, на нашу думку, є створення будівельних кластерів, в які увійдуть вже діючі підприємства. Діяльність кластерів буде спрямована на синергію виробництва будматеріалів, будівельних і проектних організацій, фінансових структур та профільних освітніх установ для досягнення кумулятивного ефекту розвитку. За останні десятиліття ідея створення кластерів знайшла своє застосування фактично в усіх країнах світу, враховуючи не лише країни Євросоюзу, США, Японію, а й Південної Америки, Східної Європи, Африки. На сьогодні кластерна модель є однією з найефективніших форм досягнення конкурентних переваг.

Для дослідження можливості структурної модернізації житлового будівництва виявимо деякі відмінності у трактуванні поняття "будівельний кластер". А.В. Воронін будівельний кластер визначає на рівні регіону як зосередження в географічному районі групи суб'єктів, що взаємодіють з приводу реалізації інвестиційних проектів виробництва будівельної продукції, взаємозалежних в задоволенні індивідуальних інтересів, які дозволяють отримати для цих суб'єктів сумарний синергетичний ефект, що сприяє підвищенню якості життя населення і, в цілому, росту конкурентоспроможності регіону. Т.А. Шиндіна визначає будівельний кластер як тимчасову структуру функціональних учасників будівельного бізнесу, в рамках якої діють життєздатні сконцентровані навколо виробничо-територіального "ядра"

утворення, що володіють здатністю в рамках єдиного простору отримувати ефект від масштабу спільної економічної діяльності у відповідності з загальною ідеєю і проектними цілями. На думку Є.С. Моїсеєнко, кластер у будівельному комплексі - це група географічно взаємозв'язано розміщених взаємодіючих будівельних підприємств та зв'язаних з ними комерційних організацій, що діють у будівельному комплексі та випускають конкурентоспроможну продукцію. Зазначимо, що дане визначення не розглядає державу та громадськість як важливих складових кластера. На нашу думку, будівельний кластер є просторово локалізованим об'єднанням учасників інвестиційно-будівельного процесу, підприємств промисловості будівельних матеріалів та інших суміжних з будівництвом галузей, науково-дослідних інститутів, освітніх закладів, банківських та інших кредитних установ, громадських організацій, органів місцевої влади з метою підвищення рівня конкурентоспроможності будівельної продукції та зростання економіки регіону в цілому. Функціонування будівельного кластера пов'язано з вирішенням наступних основних завдань:

- подолання сформованої роз'єднаності вирішення питання, дублювання виробництв, нераціональності транспортних потоків і неоптимального розміщення об'єктів будівельної індустрії;

- досягнення балансу потреб та виробництва будівельних матеріалів у з метою їх упорядкування та створення упорядкованого ринку будматеріалів на території України;

- розробка та реалізація підпрограм модернізації базових підгалузей, подальший розвиток підприємств виробничої бази будівництва;

- проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт зі створення сучасних технологій, матеріалів і інженерного обладнання. Об'єднання в кластер підприємств для побудови доступного житла в Україні забезпечить його учасникам ряд переваг:

- 1) розширюються можливості залучення фінансових ресурсів у сферу будівництва;

2) забезпечується можливість зниження собівартості будівельної продукції та послуг організацій, що входять в кластер;

3) об'єднання підприємств будівельної сфери України дасть можливість учасникам кластера ефективно відстоювати свої інтереси на рівні органів місцевої влади та місцевого самоврядування;

4) реалізація учасниками кластеру різних програм забезпечить постійну завантаженість організацій будівельної галузі та суміжних галузей, створення нових робочих місць, відродження промисловості в окремих регіонах України, де знаходяться родовища корисних копалин, що використовуються в будівництві;

5) об'єднання організацій на рівні регіону формує принципово новий рівень відносин, який базується на довірі між учасниками кластеру, створює, можна сказати, новий спосіб мислення.

Ефективне функціонування кластерних структур у будівництві залежить від ряду чинників, до основних з яких належать: розвиток будівництва у даному регіоні наявність попиту на будівельну продукцію, ініціатива керівників підприємств будівельного комплексу та владних структур стосовно пошуку нових форм співпраці, рівень економічної стійкості, стабільності та надійності функціонування підприємств будівельного комплексу, наявність підприємств-лідерів, які б могли сформувати ядро будівельного кластера, наявність і концентрація трудових ресурсів, кадровий потенціал діючих підприємств будівельного комплексу, наявність освітніх закладів відповідного профілю, інвестиційна привабливість регіону, рівень розвитку промисловості, соціальної сфери тощо [8].

Економічний ефект від створення кластерів в будівельній сфері обумовлений:

1) виробничий будівельної кооперацією, що дозволяє ефективно використовувати сукупний потенціал мережних партнерів;

2) зниженням витрат на модернізацію будівельної продукції шляхом передачі частини робіт партнерам, що спеціалізуються в конкретних видах діяльності;

3) підвищенням ефективності процесу забезпечення будівельного виробництва сировиною, матеріалами, деталями, конструкціями, при цьому підвищення ефективності ґрунтується на встановленні довгострокових партнерських зв'язків;

4) підвищенням ефективності виконання окремих управлінських функцій за рахунок поділу праці, спеціалізації, залучення спеціалізованих організацій будівельного профілю;

5) підвищенням ефективності робіт в області збуту та сервісного обслуговування, придбання необхідних ресурсів;

6) підвищенням надійності мережевих партнерів в інвестиційно-фінансовій кооперації.

Проведені дослідження стосовно вітчизняного та зарубіжного досвіду функціонування будівельних кластерів, дозволили сформувати механізм розробки будівельного кластера побудови доступного житла, що складається з трьох етапів. На першому підготовчому етапі слід визначити наявні передумови створення кластера, провести дослідження існуючої ситуації в галузі, обґрунтувати необхідність створення кластера та дослідити наявні потенційні можливості подальшого розвитку будівництва доступного житла.

Другий етап передбачає визначення основних учасників будівельного кластера: проводиться відбір підприємств, спроможних сформувати ядро кластера, продукція яких буде визначальною для успішного функціонування всієї структури. Визначаються особливості взаємовідносин суб'єктів галузі в межах кластера. Розробляються положення стосовно оптимальної організаційної структури (асоціація, холдинг тощо) кластера, визначаються цілі, завдання функціонування кластера. Наступний етап передбачає створення будівельного кластера, формування ядра та органів управління. Заключним етапом є оцінка ефективності формування кластера, за результатами якої

визначаються необхідні коректуючі заходи стосовно його структури, умов взаємовідносин учасників тощо. Зазначимо, що моніторинг ефективності функціонування будівельного кластера повинен проводитись систематично для визначення наявності позитивного синергетичного ефекту.

Найбільші перспективи розвитку будівельних кластерів має Хмельницька область, в межах якої видобувається порядку 100 мінералів, що використовується у будівництві. Так, саме на території даної області було створено один з найперших кластерів «Поділля Перший» ще на початку 2000-х років. Сучасний будівельний кластер Хмельниччини об'єднує 32 компанії, включаючи 21 підприємство, що працює в будівельній галузі, також зв'язки з кластером підтримують заклади вищої освіти, торгівлі, банківські установи. Функціонування кластеру дало поштовх для розвитку ринку будівельних послуг, залучення інвестицій у будівництво житла, а також подальшої кластеризації економіки. Так, у м. Кам'янець-Подільський функціонує «Подільська гільдія ремісників», що має на меті відродження і популяризацію ремесел [21].

2.3. Кластеризація в енергетичному секторі

Енергетика є сферою, яка на нинішньому етапі зазнає значних технологічних та організаційних змін. Якщо традиційна енергетика передбачає концентрацію виробництва на великих підприємствах (ТЕС, АЕС, ГЕС), що не є сприятливою базою для кластеризації, то відновлювальна енергетика є більш підходящою для малого бізнесу та інноваційної діяльності, а отже – і для розвитку кластерів. Успішні приклади розвитку енергетичних кластерів має Хмельницька та Харківська області.

Хмельницький енергетичний кластер – група взаємопов'язаних організацій, які взаємодіють один з одним, посилюючи конкурентні переваги окремих компаній, кластера і території Хмельницької області в цілому. Створення енергетичного кластеру відповідає Стратегії регіонального розвитку

Хмельницької області та посилює обласний бренд «Перехрестя стихій та історій», який підкреслює значимість стихій і ресурсів. Візуально логотип кластеру та обласний бренд взаємодоповнюють один одного.

У Хмельницькій області діє 29 малих гідроелектростанцій, що дорівнює 21% від загальної кількості в Україні. Крім того, з'являються великі об'єкти, які позитивно впливають на економічний, екологічний та соціальних розвиток регіону – відкриття в Теофіполі біогазової установки потужністю 5,1 МВт (у процесі відкриття другої черги на 10,5 МВт), у селі Печеське на стадії планування проект біогазової електростанції електричною потужністю 44,2 МВт та тепловою – 130 МВт. Нещодавно у Кам'янець-Подільському запрацювала біопаливна теплоелектростанція потужністю понад 40 МВт теплової та 4 МВт електричної енергії. На початок року в межах області було розташовано 108 міні-сонячних електростанцій у домогосподарствах та 7 станцій промислового масштабу, загальною потужністю 25 МВт, проте до кінця 2018 року потужність сонячної енергетики у регіоні зросте щонайменше вдвічі.

За даними Держенергоефективності, річний технічно-досяжний потенціал відновлюваних джерел енергії в Хмельницькій області становить 2,12 млн. т у. п., що складає 2,15 % від загального енергетичного потенціалу ВДЕ в Україні, в т. ч.:

- сонячної енергії – 0,2 млн. т у. п. (3,3 % від потенціалу сонячної енергії в Україні);
- вітрової енергії – 0,2 млн. т у. п. (0,07 % від потенціалу вітрової енергії в Україні);
- малої гідроенергетики – 0,07 млн. т у. п. (2,3 % від потенціалу малої гідроенергії в Україні);
- геотермальної енергії – 0,25 млн. т у. п. (2,1 % від потенціалу геотермальної енергії в Україні);
- енергії біомаси – 1,11 млн. т у. п. (3,6 % від потенціалу біомаси в Україні).

В умовах нестабільної економічної ситуації, інвестиції у ВДЕ є одними з найбезпечніших. Зелений тариф в Україні затверджено на законодавчому рівні та його дія триватиме до 2030 року, тому найближчий час можна прогнозувати розвиток сфери, а його темпи будуть залежати від ефективної комунікації бізнесу та влади. На рис. Відображено учасників кластеру, що згруповані відповідно виконуваних функцій.

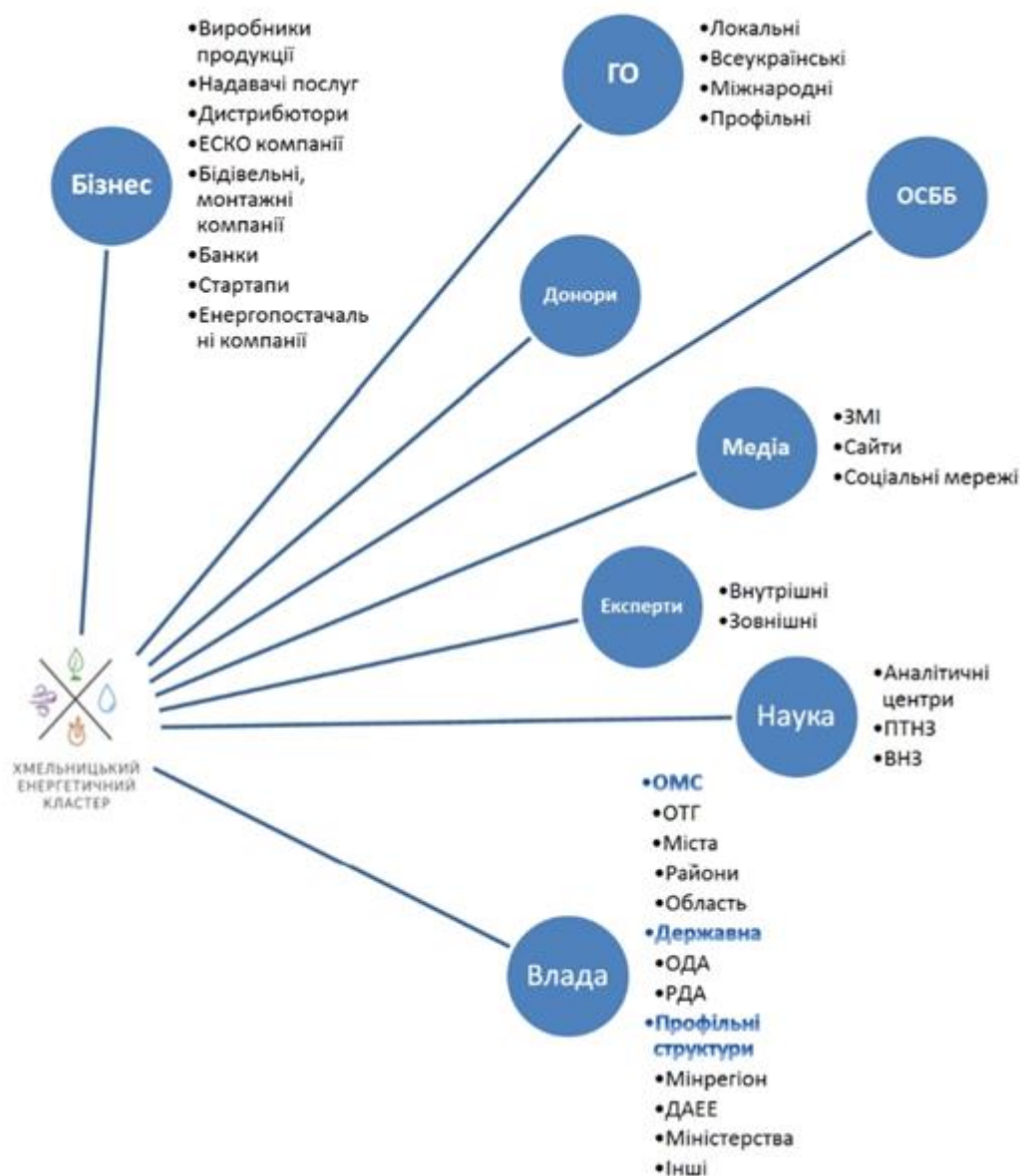

Рис. 2.3. Принципова схема Хмельницького енергетичного кластеру

Джерело: <https://newskm.net/blogpost/rehionalnyj-enerhetychnyj-klaster-dialoh-z-khmelnytskoiu-oda/>

Харківський енергетичний кластер був створений за підтримки Харківського національного університету радіоелектроніки та Інституту сталого розвитку та Фонду Менеджерських Ініціатив (Польща). Кластер підтримується МЗС Республіки Польща і Управлінням інвестиційного розвитку та іміджевих проєктів Харківської міської ради. Експертна підтримка Харківському енергетичному кластеру надається в рамках проєкту «Українські кластери відновлювальної енергії – реальний інструмент розвитку та ефективної співпраці українських малих та середніх підприємств», який реалізовується Фондом Менеджерських Ініціатив за фінансової підтримки Програми польської співпраці для розвитку Міністерства закордонних справ Республіки Польща.

До складу кластеру увійшло 22 інжинірингові компанії, 16 будівельних компаній, 6 виробників обладнання та 4 фінансові та консалтингові установи. Генерація електроенергії здійснюється як геліоустановками, так і тепловими і біогазовими станціями. Частина будівель в населених пунктах, де функціонує кластер, вже є енергоефективними (с. Веселе, Харківський район, Чкалівська ОТГ, Чугуївський район). Пріоритет – підвищенню енергоефективності об'єктів соціальної інфраструктури, шкіл, адміністративних будівель, медичних установ. Кластер розробляє проєкт «зеленого острова» - території, що повністю себе забезпечує зеленою енергією, куди входять біогазові установка на полігоні ТПВ; біогазові установка із утилізації біовідходів; котельня на біомасі на тютюновій фабриці; сонячна електростанція.

2.5. Розвиток індустріальних парків

З метою стимулювання розвитку промислового виробництва, особливо в депресивних регіонах, було розроблено концепцію індустріальних парків, що являють собою спеціально облаштовану територію, у межах якої учасники такого парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і

телекомунікацій на умовах, визначених відповідним законодавством та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку. В межах ряду населених пунктів такі промислові майданчики існують в на території промислових зон з часів СРСР, де були розміщені нині збанкрутілі підприємства. Частково вони об'лаштовані під'їзними шляхами і є всі технічні можливості для розгортання потужностей на новій технологічній базі.

Правовий статус та діяльність індустріальних парків в Україні визначається Законом України "Про індустріальні парки" № 5018-VI від 21 червня 2012 року. Ним визначено, що індустріальний (промисловий) парк - визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій на умовах, визначених законодавством та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку. При створенні індустріального парку важливими є три сторони: ініціатор, керуюча компанія та учасники парку.

Ініціатором створення індустріального парку може бути орган державної влади, орган місцевого самоврядування, який згідно з Конституцією України здійснює право власника на землю від імені Українського народу і відповідно до закону наділений повноваженнями розпорядження землею. *Керуюча компанія індустріального парку* - створена згідно із законодавством України юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, з якою ініціатором створення укладений договір про створення та функціонування індустріального парку.

Учасник індустріального парку - суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, зареєстрований на території адміністративно-територіальної одиниці України, в межах якої розташований індустріальний парк, який згідно із законодавством набув право на земельну ділянку та/або інший об'єкт (частину об'єкта) нерухомого майна у межах індустріального парку та уклав з

керуючою компанією договір про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку відповідно до концепції індустріального парку.

Облаштування індустріального парку - виконання згідно з умовами договору про створення та функціонування індустріального парку та відповідно до законодавства комплексу робіт і послуг з підготовки земельних ділянок, а також проектування, будівництва, реконструкції, ремонту та облаштування об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури чи інших об'єктів керуючою компанією та/або ініціатором створення індустріального парку за рахунок бюджетних, власних, запозичених або інших коштів з метою створення належних умов для здійснення учасниками господарської діяльності.

Індустріальні парки вимагають певних преференцій, що мають забезпечити сприятливість інвестиційного клімату, принаймні на початкових етапах функціонування індустріальних парків. Так, в Україні розроблено ряд законопроектів, що передбачають звільнення від оподаткування податком на прибуток строком на 5 років за умов, що:

- учасник включений до Реєстру індустріальних парків;
- сума доходів від здійснення господарської діяльності у сфері переробної промисловості, науково-дослідної діяльності, діяльності у сфері інформації і телекомунікацій в межах індустріального парку за останній річний звітний період становить не менш як 70 відсотків доходів від реалізації продукції за такий період за даними фінансової звітності; та
- розмір нарахованої за кожен місяць звітного періоду середньої заробітної плати штатних працівників, які перебувають з учасником індустріального парку у трудових відносинах та безпосередньо задіяні у здійсненні вищезазначеної діяльності у межах індустріального парку, є не меншим як три мінімальні заробітні плати станом на 1 січня звітного (податкового) року.

Після визначених законодавством 5 років до учасника індустріального парку, застосовуватиметься ставка податку на прибуток у розмірі 18% із

коефіцієнтом 0,5, за умови, що експортна виручка такого учасника становить не менше 70% від загального обороту.

Передбачені і інші стимули. Так, наприклад, в експертному середовищі пропонується **розстрочення сплати податку на додану вартість (ПДВ) на термін, що не перевищує 60 календарних місяців**. Зазначене розстрочення застосовується при поміщенні у митний режим імпорту устаткування, обладнання та комплектуючих до них, що ввозяться: 1) керуючими компаніями індустріальних парків для їх облаштування або подальшого здійснення учасниками таких індустріальних парків господарської діяльності в їх межах; 2) учасниками індустріальних парків для здійснення у межах індустріальних парків господарської діяльності у сферах переробної промисловості або науково-дослідної діяльності, або діяльності у сфері інформації і телекомунікацій.

Як вже зазначалось вище, індустріальні парки складаються з:

- керуючої компанії (нею може виступати комунальне підприємство – якщо ініціатором створення парку є міська рада, або будь-який суб'єкт господарювання, що організовує і скеровує роботу парку)
- промислових об'єктів, що розміщуються на території площею 15 до 700 га, де розвинена необхідна інфраструктура – енерго-, водо-, газопостачання, транспортні комунікації, в тому числі залізничні під'їзди (додаток В).

За типом індустріальні парки поділяються на 2 типи (Браунфілд та Грінфілд). **Індустріальний парк типу «Браунфілд» (Brownfield)** - це індустріальний парк, створений на основі раніше існуючих підприємств або виробничих об'єктів. Зазвичай такі об'єкти забезпечені інженерною та транспортною інфраструктурами і вже піддавалися ремонту або реконструкції. За таким типом планується, наприклад створити парк “Суми” [28]

Загалом, на території України зареєстровано і внесено у Реєстр [19] 45 індустріальних парків (додаток Д). Їх географія є досить різноманітною, і напрями діяльності також . Переважно вони мають залучати інвестиції у

переробну промисловість, а саме в найбільш інноваційно спрямовані галузі – наприклад, машинобудування.

Індустріальний парк типу «Грінфілд» (Greenfield) - це індустріальний парк, створений на раніше незабудованій земельній ділянці. Як правило, така ділянка не забезпечена інженерною та транспортною інфраструктурами на момент початку реалізації проекту. Приклад – індустріальний парк «Золотоноша».

Розглянемо причини, що перешкоджають зростанню індустріальних парків, а також ті, які впливають на їх зростання на прикладі парку «Золотоноша». Так, даний парк створено у 2017 році в місті Золотоноша Черкаської області. Площа земельної ділянки 39,9 га. Керуюча компанія - ТОВ "Голд Кепіталбуд". Термін роботи – 30 років. Планується створити 1110 робочих місць.

Мета створення – забезпечення сталого розвитку міста, в якому переплітатиметься науково – технологічне виробництво, гарні доходи населення і задовільна екологічна ситуація.

Завдання створення:

- ❖ Зростання економіки міста за допомогою створення нових підприємств, які приносять доходи в різноманітних сферах життя;
- ❖ Залучення інвестицій в проекти міста;
- ❖ Зростання бізнес активності в місті, створення законів та підтримки фопів, представників малого та середнього бізнесу;
- ❖ Подолання безробіття, створення нових робочих місць, збільшення рівня заробітних плат, покращення екологічної ситуації та рівня життя населення;
- ❖ Будуть збільшуватись прибутки в місцевий урядовий бюджет за рахунок сплати арендної плати за земельні наділи, якими користуються інноваційні науково-технологічні парки;
- ❖ Використання на промислових об'єктах очисних фільтрів останнього зразка;

❖ Досягти віддік з міста трудового населення , а навіть навпаки залучення його з інших регіонів;

❖ Запровадження інновацій у виробництві;

❖ Запровадження використання енергозберігаючих елементів;

❖ Підтримка вітчизняного виробника та збільшення власної продукції на ринках;

❖ Покращення експортної можливості регіональних міст;

Функціональне призначення: виготовлення сільськогосподарської техніки та комплектуючих до неї, виготовлення електричних приладів , виготовлення одягу , виробництво продуктів харчування та бакалії.

Основна проблема розвитку індустріальних парків – несформованість нормативно-правової бази та відсутність дієвої підтримки з боку держави. Інвестори не поспішають вкладати кошти у інфраструктуру і обладнання, враховуючи економічні та політичні ризики.

РОЗДІЛ 3 СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

3.1. Узагальнення зарубіжного досвіду стимулювання кластеризації економіки

Європейська комісія схвалила Стратегію “Європа – 2020”, спрямовану на збільшення потужності Євросоюзу та покращення якості проживання громадян. Цілі європейського розвитку сфокусовуються на підвищенні конкурентоспроможності ЄС, продуктивності потенціалу для зростання та економічного зближення. Нова стратегія концентрується на основних сферах: знаннях та інноваціях, вищій зайнятості та соціальному залученні.

Ефективним напрямком досягнення цілей економічного зростання усіх країн ЄС вважається розвиток кластерних форм підприємництва, завдяки яким формуються зв'язки між корпоративним сектором, інвестиційними, посередницькими, науковими, навчальними та суспільними організаціями регіонів різних типів. Європейська практика засвідчила, що нині технічний прогрес забезпечують не роз'єднані підприємства, а їх мережеві об'єднання кластерного характеру. Одночасно вона показала, що чимало кластерів обмежують свої зусилля на використанні поверхових резервів. Проте нарощування позицій світового лідерства потребує переходу за точку перетину, біля якої опинилися європейські кластери у посткризовому бізнес-середовищі. Для цього формуються нові підходи для виникнення нових та підтримки кластерів, які заслуговують на вивчення і творче використання. Значною мірою вони визначені у Європейському меморандумі щодо кластерів. Автори Європейського меморандуму щодо кластерів зробили висновок про те, що перехід на вищий щабель потребує кардинальних змін у політиці кластеризації на основі скоординованих дій на трьох рівнях. Насамперед якісно нові підходи в роботі мають набути виконавчі агентства, які реалізують кластерну політику

на національному, регіональному і місцевому рівнях. По-друге, з урахуванням глобальної конкуренції має розроблятися політика підтримки кластерів з боку міністерств і місцевих органів влади. Зрештою з орієнтацію на завдання стратегії “Європа – 2020” повинні перебудуватися європейські інституції, що відповідають чи спеціалізуються на кластерній проблематиці, і започаткувати торування по шляху з напрямком до кластерів світового рівня. У другому десятилітті XXI ст. Європейський Союз зробив ставку на динамічні кластери, які спроможні розвивати унікальні якості, що мають у кожній з країн, кожному національному і європейському регіоні потенціал посилення позицій співтовариства у світовій економіці. Як правило, регіони, які мають у своєму складі великий портфель інноваційних лідерів, процвітають і, навпаки, регіони, в яких не сформовані кластерні утворення, відстають у соціально-економічному розвитку. Глобалізація привела до зростання переваги регіонів із сильними кластерами порівняно з тими, які не спроможні визначити і розвинути профіль своєї виняткової спеціалізації або неподібності. [29]

Європейський меморандум щодо кластерів визначає п’ять критеріїв, яким мають відповідати динамічні кластери. По-перше, вони є основною рушійною силою інновацій і процвітання, допомагаючи регіонам у розвитку своєї виробничої унікальності. По-друге, кластери мають розвиватися природним шляхом на конкурентних ринках без затримки з боку владних структур і набути необхідного рівня конкуренто-спроможності з використанням економічного потенціалу регіону. По-третє, успішні кластери є в регіонах, в яких повною мірою використовуються стимули конкуренції і які самі є конкурентоспроможними з іншими регіонами. Для цього розвиток європейської політики буде здійснюватися у напрямку подальшого усунення бар’єрів для торгівлі та посилення вимог до покращення навколишнього середовища, щоб безперешкодно розвивалися конкурентоспроможні кластери і усувалися з ринку слабкі і неперспективні кластерні угруповання. По-четверте, Європа потребує такої співпраці між компаніями, державними установами, науковими і освітніми закладами та іншого роду організаціями, які орієнтуються на високі

результати, незважаючи на рамки адміністративних меж. По-п'яте, для сильних кластерів властиво те, що вони стають більш помітними і привабливими, якщо мають стійкі зв'язки з іншими кластерами за межами своїх регіонів і країн. Європа має більшою мірою плекати транснаціональне міжкластерне співробітництво та зв'язки між організаціями, які розвивають політику і практику кластеризації, що орієнтовані на обмін кращим досвідом.. Інтеграційні процеси в світі створюють передумови для формування міжнародних кластерів у транскордонних державах з ціллю збільшення міжнародної конкурентоспроможності товаровиробників. Міжнародні кластери – це: 1) об'єднання мереж всіх учасників від виробника до споживача, що знаходяться в одному регіоні в сусідській близькості (транскордонний кластер), 2) міжнародні мережі національних кластерів (транснаціональний кластер), які співпрацюють і конкурують, пов'язані в технологічні ланцюги і взаємодоповнюють один одного, співпрацюють з транскордонними установами (в т. ч. науковими, освітніми, інфраструктурами бізнесу), органами державного і міждержавного управління, а також міжнародними організаціями з метою підвищення конкурентоспроможності суб'єктів кластера та національної економіки. Особливість цих міжнародних кластерів полягає в тому, що їх члени управління знаходяться територіально в різних регіонах, а отже їм доводиться співпрацювати одне з одним по різних проблемам як екологічним чи транскордонним зв'язкам.

Створення і розвиток міжнародних кластерів показує те, що вони виникали паралельно до євро регіонів. Багато з них працюють без координуючих структур або користуються послугами агентств регіонального розвитку, що одночасно є учасниками євро регіонів. З цього можна зробити висновок, що керують цими міжнародними кластерами євро регіони. Вивчення даної проблеми дозволило побачити та виділити такі етапи створення європейських регіонів: створення інформаційних центрів та правничих консультацій; розвиток співпраці у сфері культури; розвиток економічної співпраці на початкових стадіях, прикордонна торгівля. Проблеми, які

потрібно було вирішувати спільно це насамперед проблеми з довкіллям та екологічною ситуацією. Виходячи з цього далі всі дії євро партнерів стосувалися покращення довкілля, екологічної ситуації, розвитку логістичної системи, систем координування між учасниками та власне зростання та розвиток і самих кластерів.

3.2. Методи стимулювання розвитку кластерів в Україні

Для стимулювання зростання кластерів в Україні була запропонована програма підтримки кластерів в Україні. Основною метою української програми підтримки кластерів повинно бути сприяння розвитку і зростанню зайнятості в кластерах, що характеризуються високим інвестиційним потенціалом та потенціалом до розвитку. Це сприяння повинно відбуватися шляхом ініціювання та підтримки в кластерах інноваційної діяльності та процесів інтернаціоналізації, що базуються на співробітництві всередині кластерів. Запропонована програма повинна базуватися на наступних принципах:

- Програма повинна розглядатися як частина комплексної стратегії підвищення конкурентоспроможності. Вона не повинна бути заміною для реформ. Кластери повинні бути використані в якості тест-лабораторії і каталізатора реформ бізнес-середовища. До програми повинна бути інтегрована дієва функція надання рекомендацій з розробки політики.

- Цільовий підхід: Враховуючи обмеженість доступних фінансових ресурсів, фінансування має бути спрямоване до вузького діапазону секторів і кластерів, які демонструють високий потенціал розвитку і можуть здійснити значний внесок у виконання завдань програми.

- Підхід «знизу-вгору»: програма повинна бути побудована за принципом «знизу-вгору». Процес відбору повинен забезпечити відкритість для нових та існуючих кластерів, що відповідають вимогам програми та демонструють готовність брати в ній участь. Критерії відбору повинні бути

розроблені у тісній співпраці із зацікавленими сторонами з приватного та державного секторів.

- Підхід, орієнтований на приватний сектор: рушійною силою розвитку кластерів повинен бути приватний сектор. Програма повинна створювати відчутні вигоди, які мотивують приватний сектор до співфінансування її заходів. Участь уряду в програмі має вирішальне значення для того, щоб переконати компанії долучитися до неї. Проте, уряд має взяти на себе роль каталізатора і учасника, а не лідера.

- Децентралізація: Зважаючи на регіональний вимір кластерів, програма повинна бути орієнтованою на децентралізацію.

- Охоплення всього життєвого циклу кластерів: з урахуванням різних етапів розвитку кластерів доцільним є використання поетапного підходу. Різні рівні зрілості співвідносяться з різними потребами підтримки. Програма повинна гнучко реагувати на різні потреби та передавати досвід між кластерами, що беруть в ній участь.

- Регулярний моніторинг виконання програми та її впливу на цільові кластери: Кластери повинні підтримуватися в обмін на досягнення чітких цілей, пов'язаних з реалізацією програми, її результатами та позитивним ефектом від реалізації програми.

- Низьке адміністративне навантаження: Програма повинна мати мінімальне адміністративне навантаження для її учасників, не порушуючи при цьому вимог моніторингу.

Беручи до уваги ці принципи, основний акцент української програми підтримки кластерів повинен бути зроблений на заснуванні і посиленні інституційної спроможності обмеженої кількості структур управління кластерами на регіональному рівні. Це сприятиме розвитку інноваційної діяльності та інтернаціоналізації в окремих кластерах на основі підтримки співробітництва всередині цих кластерів. [30]

Враховуючи досвід Львівського ІТ кластеру, а також передові міжнародної практики, програма повинна підтримувати структури управління кластерами, що забезпечують наступний спектр послуг та заходів:

- Інформаційні платформи, платформи для пошуку партнерів та співпраці (наприклад, регулярне розповсюдження маркетингової інформації та інформації, пов'язаної з розробкою технологій, події в рамках мереж, робочі групи)

- Розвиток бізнесу та інтернаціоналізація (наприклад, участь у ярмарках та виставках, заходи, присвячені пошуку бізнес партнерів, експортні мережі, уніфіковані процедури для потенційних клієнтів, кампанії зі сприяння цільовому залученню інвестицій на розвиток ланцюгів створення вартості, участь у міжнародних проектах, твінінг з аналогічними зарубіжними кластерами)

- Розвиток і вдосконалення відповідних навичок (наприклад, з урахуванням навчальних програм, робота по обміну, ярмарки вакансій, співпраця між компаніями і школами/ університетами)

- Підтримка стартапів та інновацій (наприклад, визначення партнерів та джерел фінансування для підтримки спільних інноваційних/науково-дослідних проектів, що ініціюють інкубатори чи акселератори, ініціативи щодо зміцнення зв'язків між наукою та промисловістю)

- Ініціювання спеціалізованих інфраструктурних проектів (наприклад, концепції для інкубаторів, наукових та промислових парків)

- Кластерний маркетинг (підвищення обізнаності щодо діяльності кластера та його членів на регіональному, національному та міжнародному рівнях, наприклад, веб-сайт, бюлетень, атлас кластеру).

ВИСНОВКИ

В своїй магістерській роботі я розглядав сучасні форми територіальної організації промислового виробництва, а також кластери загалом. Досліджував закономірності розташування кластерів, вивчав європейський досвід розвитку кластерної моделі.

Кластер - це галузеве, територіальне добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентноздатності власної продукції і сприяння економічному розвитку регіону.

В законодавстві України слід багато чого допрацювати, аби кластери стали головною формою організації виробництва. Насамперед, створити систему стимулів для розвитку інтеграційних зв'язків між підприємства та іншими суб'єктами, що формують сприятливе середовище для розвитку кластерів.

Визначено основні переваги промислових кластерів над традиційними формами територіальної організації виробництва:

1) доступ до спеціалізованих факторів виробництва і робочої сили. Кластер являє собою просторову організаційну форму, яка по своїй внутрішній суті може бути більш ефективною у відношенні компоновки факторів виробництва - у випадку доступності конкурентоспроможних місцевих постачальників;

2) доступ до інформації. У середині кластера, в фірмах і місцевих організаціях збираються широкі знання по маркетингу, технологіям, а також інші спеціалізовані види інформації. Доступ до цієї інформації може бути краще організований і потребувати кращих витрат для фірм всередині кластера, дозволяючи їм працювати за рахунок цього більш продуктивно;

3) Кластер сприяє підвищенню продуктивності не тільки шляхом придбання один в одного факторів виробництва, але й тим, що він забезпечує розвиток взаємодоповненості між видами діяльності учасників кластера;

4) доступом до організацій і суспільних благ. Кластери створюють багато факторів виробництва, які б були занадто дорогими у сфері загальних або послугах.

5) Створення стимулів та визначення продуктивності. Кластери дозволяють вирішити негативну дію організаційних проблем, що виникають в більш ізольованих регіонах і фірмах з великою інтеграцією по вертикалі. Кластери підвищують цінність стимулів всередині компаній для досягнення більшої продуктивності з деяких причин:

б) Підвищення рівня конкуренції в межах кластерів. Суперництво з місцевими конкурентами здійснює особливо сильну стимулюючу дію через легкість постійного порівняння результатів;

Велика кількість переваг об'єднання в кластери відноситься також до підрозділів у рамках однієї компанії. Об'єднання зусиль, направлених на дослідження і розвиток, виготовлення компонентів, зборку, маркетинг, підтримку замовників, а також інша діяльність, можуть полегшити внутрішні потоки ресурсів і інформації, так як і взаємну доповнюваність і інші переваги.

Участь у кластері пропонує також таку перевагу як доступ до нових технологій, методів роботи і можливостей здійснення поставок. Кластери із зовнішньою орієнтацією, розташовані в певній географічній області являють собою, перш за все, джерело довгострокового економічного зростання і процвітання регіону. Такі кластери здатні розростатися, виходячи за межі місцевого ринку, поглинаючи робітників з менш продуктивних фірм і галузей. У протилежність цьому, попит для локальних галузей обмежений і залежить, в основному, від успіхів діяльності кластерів із зовнішньою орієнтацією.

Отже можна зробити висновок ,що кластери зараз набувають все більшої популярності. В Європі вони вже давно популярності ефективно розвиваються, а в Україні ще тільки проходить процес їх становлення. Але вони наявні і розподіляються по всій території країни ,а також мають різногалузеве спрямування. Крім промислових кластерів для України перспективи для розвитку мають аграрні та ІТ кластери.

В Україні кластери розвиваються в будівельній індустрії, в машинобудуванні, в туризмі, лісопромисловому комплексі. Загалом в кожному регіоні є своя група кластерів, що мають певну спеціалізацію.

Детально розглянуто розвиток окремих кластерів, а саме будівельного та енергетичного кластерів в Хмельницькій області. Структура кластерів в Україні передбачає залучення крім промислових підприємств також науково-освітніх установ, фінансових організацій, органів центральної та місцевої влади, медіа-структур, громадських організацій. Взаємодіючи, вони забезпечують інноваційність виробництва, поширюють інформацію про кластер, залучають додатковий ресурсний потенціал регіону.

Індустріальні парки є сучасною формою стимулювання промислового розвитку як в старопромислових районах, так і в межах нових районів промислової спеціалізації. На сьогодні, вони створені в усіх регіонах України і їх кількість постійно зростає. Швидшій динаміці розвитку індустріальних парків має сприяти запровадження економічних стимулів та покращення інвестиційного клімату в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко І. Інноваційні кластери сприятимуть підвищенню конкурентоздатності економіки / І. Бабенко// Діл. вісн. - 2012.- №1.
2. Ганущак-Єфіменко Л. М. Формування промислових кластерів як ефективний напрям розвитку економіки регіону / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11 (101). – С. 151–158.
3. Географія промислових комплексів: Підручник. Затверджено МОН / Іщук С.І., Гладкий О.В. - К., 2011. - 375 с.
4. Голиков А.П. Стратегия регионального развития: европейский контекст / А. Голиков, Н. Казакова. – Х.: Экограф, 2008. – 180 с.
5. Горфинкель, В. Я. Инновационное предпринимательство : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / В. Я. Горфинкель, Т. Г. Попадюк ; под ред. В. Я. Горфинкеля, Т. Г. Попадюк. - Москва : Издательство Юрайт, 2016. - 523 с.
6. Горчаков В. Мы заинтересованы в создании кластеров [Електронний ресурс] / В. Горчаков // Коммерсант. – 2006. – №51 (3382). – 24 марта 2006. – Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=660223>
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. [Електронний ресурс] .– Режим доступа: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/index.php
8. Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація України: монографія / М. О. Кизим. – Харків: ВД ІНЖЕК, 2011. – 304 с.
9. Константинова А. Чи потрібні насправді Україні галузеві кластери? [Електронний ресурс].– Режим доступа: <https://voxukraine.org/uk/ukrainian-cluster-policy-whats-wrong-ukr/>
10. Кудрявец Є.В. Системоутворювальні ядра міжнародних інноваційних кластерів // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2020. – Вип. 39. – С. 7-14.

11. Мазур О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід/ О.А. Мазур, В.С. Шовкалюк. – К. : Прок-бізнес , 2009 . – 70с.
12. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3-х т. – М. : 1993. – Т. 1. – С. 176–189
13. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П. & Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: Монографія. – К.: ДП «Прінт Сервіс»,2014 - 132 с.
14. Мехович С.А. Аналіз кластерних форм взаємодії промислових підприємств // Економіка, організація та управління. – 2019. - № 1. – С.80-91.
15. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я.А. Жаліло, С.І. Архієреєв, Я.Б. Базилик [та ін.]. – К. : НІСД, 2006.-119с.
16. Процеси територіальної організації промисловості: сутність та особливості прояву / Г.П. Підгрушний // Проблеми суспільної географії : Зб. наук. пр. - К. : Інститут географії НАН України, 2010. - Вип. 1. - С. 18-24.
17. Региональная экономика и пространственное развитие: учебник для бакалавриата и магистратуры : в 2-х т. / под ред. Л.Э. Лимонова. – М. : Юрайт, 2016. – Т.1 : Региональная экономика. Теория, модели и методы. – 397 с.
18. Регіональна економіка: Підручник для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ. Затверджено МОН / Качан Є.П. - К., 2011. - 670 с., тв. пал.
19. Реєстр індустріальних парків . – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b7c98e95-35ef-4e4b-a612-88a0404ac6d2&title=InformatsiiaProIndustrialni-promislovi-Parki-VkliucheniDoRestruIndustrialnikh-promislovikh-Parkiv>
20. Румянцев А. П. Развитие высокотехнологических кластеров в условиях глобализации / А. П. Румянцев, М. П. Хмара // Экономика рыночных отношений. – 2008. – № 2. – С. 34–43. 13
21. Скальський В.В. Функціонування кластерів в Хмельницькій області // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону. Збірник наукових праць. - [Електронний

ресурс].– Режим доступу:
<http://ep3.nuwm.edu.ua/3331/1/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf>

22. Современный экономический словарь / Сост. Б. Райзберг, Л. Лозовский, Л. Стародубцева. – М.: Инфра, 1996. – 496 с.

23. Сторожук О.В., Заярнюк О.В. Передумови формування інноваційного кластера в регіоні // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2017. – Вип. 32. – С.69-78.

24. Стратегії конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації: IV національний форум з питань регіонального розвитку український та закордонний досвід» м. Київ, 12.11.2008р.

25. Butko M. European Experience of Clustering and Its Adaptation Towards Acceleration of Innovative Development of the Economy of Ukraine // Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019) - <https://dx.doi.org/10.2991/smtesm-19.2019.79>

26. Kozyrev O. Regional Clusters as the Form of the Territorial Organization of Economy // European Journal of Social Sciences – Volume 21, Number 2 (2011)

27. Porter, M.E. (1990, 1998) The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York.

28. UIDP (Ukraine Industrial Parks Development) – Режим доступу: <https://industrial-parks.com.ua/a/pro-uidp>

29. Веб –ресурс <http://www.irbis-nbu.gov.ua>

30. Веб- ресурс <https://msd.in.ua>

31. Веб-ресурс <http://search.ligazakon.ua>

ДОДАТКИ

Додаток А

Теорія промислових кластерів М. Портера.

Майкл Портер. **Конкурентна перевага країн**
(*The Competitive Advantage of Nations*), 1991

Дослідження: Великобританія, Німеччина, Данія, Італія, Корея, Сінгапур, США,
Швейцарія, Швеція та Японія

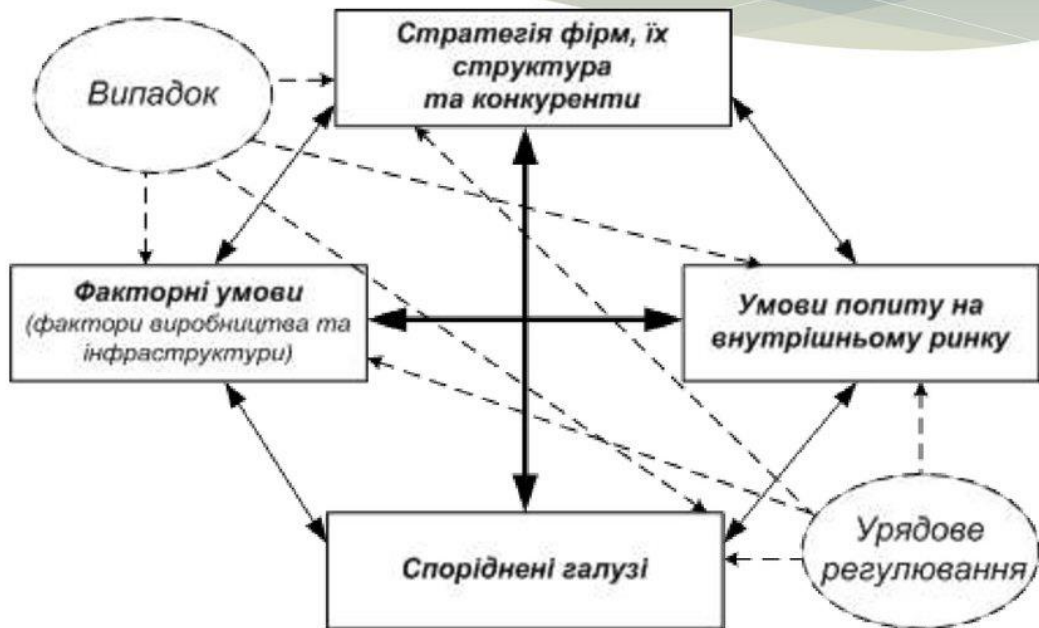

Рис.1. Теорія промислових кластерів М.Портера [26].

Додаток Б

Рейтинг регіонів України за оцінкою передумов формування інноваційного кластера в економіці [25]

Регіон	Сума балів	Місце в рейтингу
Харківська	129	1
Вінницька	131	2
м. Київ	133	3
Сумська	149	4
Дніпропетровська	159	5
Львівська	159	5
Миколаївська	160	6
Чернівецька	162	7
Полтавська	168	8
Київська	176	9
Кіровоградська	176	9
Рівненська	179	10
Херсонська	180	11
Тернопільська	183	12
Одеська	184	13
Івано-Франківська	190	14
Житомирська	193	15
Запорізька	194	16
Черкаська	198	17
Волинська	201	18
Чернігівська	209	19
Закарпатська	218	20
Хмельницька	224	21
Луганська	233	22
Донецька	262	23

Додаток В

Рис. В 1 Картохема індустріального парку «Золотоноша»

Джерело: <http://zolo.gov.ua/industrial-ny-j-park/>

Додаток Г

Рис. Г 1. Схема кластеру «Купуй запорізьке» []

Додаток Д

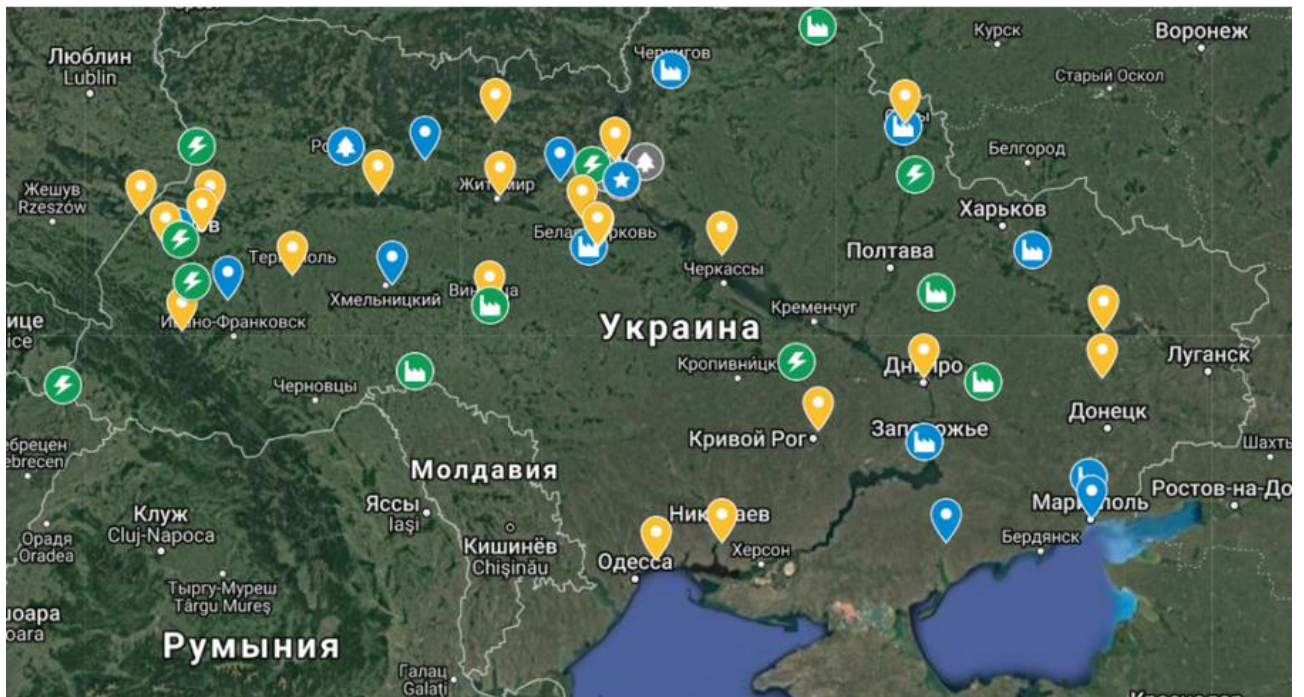

Рис. Д 1 Розміщення індустріальних парків в Україні (Джерело: Огляд індустріальних парків України. Перспективи і готовність галузі. – Режим доступу: <https://shen.ua/obzor-i-analitika-otrasli/industrialnie-parki-ukraini/>)